

SESVETE I SESVETSKO PRIGORJE U PRVOM SVJETSKOM RATU 1914.-1918.

Damir Fofić

SESVETE I SESVETSKO PRIGORJE U PRVOM SVJETSKOM RATU 1914. – 1918.

Uvod

Prvi svjetski rat (1914.–1918.), nazivan i Velikim ratom, prvi je globalni ratni sukob u povijesti čovječanstva koji je u potpunosti promijenio tijek povijesti europskih naroda. S povijesne pozornice nestala su četiri velika carstva: Austro-Ugarsko, Njemačko, Rusko i Tursko, a mirovnim ugovorima nakon rata stvorena je potpuno nova politička podjela Europe i dugoročno su određeni međunarodni odnosi u svijetu. Ubrzo po svom izbijanju zahvatio je devet država, a do kraja rata 1918. u ratne je sukobe uvukao 28 država s preko 1,5 milijardom stanovnika ili 3/4 ukupne svjetske populacije. U borbama i od posljedica ranjavanja preminulo je između 9.000.000 i 10.000.000 ljudi, a ranjenih je bilo više od 21.000.000.¹ S područja Hrvatske i Bosne i Hercegovine mobilizirano je gotovo 1.000.000 ljudi, a život je izgubilo između 170.000 i 190.000.²

Pred početak Prvog svjetskog rata područje današnje gradske četvrti Sesvete (u daljnjem tekstu: Sesvetsko prigorje) administrativno je pripadalo Zagrebačkoj županiji.³ U sastavu kotarskih oblasti u Zagrebu i Sv. Ivanu Zelini nalazile su se upravne općine Sesvete, Kašina i Moravče – Belovar. Prije izbijanja Prvog svjetskog rata ove općine zajedno su imale 25.680 stanovnika.⁴ Stanovništvo Sesvetskog prigorja uglavnom se bavilo zemljoradnjom, stočarstvom i uzgojem vinove loze, dok se obrtništvo razvijalo prema potrebama pojedinih gospodarskih grana. Na prijelazu stoljeća po-

¹ Jelena Borošak Marijanović, „Prvi svjetski rat u zbirkama Hrvatskog povijesnog muzeja“ u: *Dadoh zlato za željezo: Prvi svjetski rat u zbirkama Hrvatskog povijesnog muzeja*, Zagreb 2011., str. 31.

² Ibid.

³ Zakon o ustroju županija iz 1886. godine dijelio je županije na kotare. Zagrebačkoj županiji pripadali su kotari Zagreb, Sveti Ivan Zelina, Karlovac, Jastrebarsko, Pissarovina, Sisak, Velika Gorica, Samobor, Dugo Selo, Stubica, Topusko, Glina, Petrinja, Kostajnica i Dvor. Kraljevske kotarske oblasti u Zagrebu i Sv. Ivanu Zelini teritorijalno su obuhvaćale prostor Sesvetskog prigorja.

⁴ *Popis žiteljstva od 31. prosinca 1910. u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1914. Općina Sesvete imala je 1910. godine 9.236 stanovnika na površini od 92,93 km². Bila je sastavljena od pet poreznih općina: Čučerje, Granešina, Resnik, Sesvete i Sesvetski Kraljevec. Općina Kašina imala je 1910. godine 9.433 stanovnika na površini od 84,03 km². Bila je sastavljena od osam poreznih općina: Blaguša, Đurđekovec, Goranec, Kašina, Planina, Šašinovec, Vugrovec i Vurnovec. Općina Moravče – Belovar imala je 1910. godine 7.011 stanovnika na površini od 60,93 km². Bila je sastavljena od četiri porezne općine: Adamovec, Blaškovec, Glavnica, Laktec.

čela se razvijati i industrija koja je ubrzala formiranje Sesveta kao lokalnog centra.⁵

Sesvete i Sesvetsko prigorje kroz cijelo ratno vrijeme nisu bili neposredno pogođeni ratnim sukobima, ali ih nisu zaobišle mnoge druge ratne neprilike koje su pogodile sve slojeve stanovništva te ostavile posljedice koje su se osjećale godinama nakon završetka rata. Ipak, rat je najviše pogodio unovačene vojnike koji su bili zaokupljeni elementarnom borbom za preživljavanje. Mnogi od njih su ranjeni, zarobljeni, a mnogi se iz dugotrajnog rata nisu vratili svojim domovima, već su posljednja počivališta našli na udaljenim bojištima, a njihove obitelji pažljivo su čuvale uspomenu na njih. Kada je rat nakon četiri iscrpljujuće godine došao svom kraju, ništa nije bilo isto kao prije.

Početak rata

U spomenici sesvetske župe župnik Nikola Matica piše: *Godine 1913. nije se baš ništa neobično dogodilo, ali zato bijaše godina 1914. godina žalostna i burna. 28. lipnja bio je naš obljubljeni prestolonasljednik Ferdinand i supruga mu Sofija u posjetnici u Bosni. Tu je bio po zločinačkoj ruci srbskoj on i ona ubijeni u glavnom gradu u Sarajevu. Ta viest je veoma neugodno djelovala na sav narod u Austro Ugarskoj monarhiji. Usljed toga bio je navješten rat Srbiji na dan 28. srpnja 1914. god. Iz toga se razvio pravi svjetski rat, koji je nažalost potrajao sve do godine 1918. do 29. listopada. Tu je sad nastao prevrat, a naši zastupnici izjaviše za slogu sa braćom Srbima. Da li je to bio sretan ili nesretan korak za našu milu domovinu, pokazati će budućnost.*⁶

Nakon proglašenja rata započela je mobilizacija u cijeloj Austro-Ugarskoj Monarhiji u kojoj se osjećalo ratničko raspoloženje i ogromno oduševljenje. Premda nam nije poznato raspoloženje koje je vladalo u Sesvetama i Sesvetskom prigorju, možemo pretpostaviti da je bilo slično kao i u susjednom Zagrebu u kojem se

⁵ Željeznička pruga Zagreb – Dugo Selo (u sklopu dionice Zákány-Koprivnica-Zagreb) izgrađena je 1870. Odigrala je važnu ulogu u razvoju industrije. 1898. započela je gradnja „Tvornice mesnate robe i masti d.d. u Sesvetah“, prvog industrijskog postrojenja u Sesvetama.

⁶ Spomenica župe Svih Svetih 1914.-1918.

Területe : 7210⁰⁹ Klm.
 Lélekszám : 484.252

Jelmagyarázat:

	SZAB. KIR. VÁROS		Folyó, patak
	REND. TAN. VÁROS		Mocsár
	Politikai község		Posta állomás
	Község		Tűzrak. állomás
	Puszta		Vasuti állomás
	Vasútlya		Gőzhajó állomás
	Állami út		Párdőhely
	Törvényhatósági út		Kastély
	Közlekedési út		Bánya
	Ország határ		Kőhíj
	Vármezei határ		Rom
	Járési határ		▲1051 Magasságok méterekben
	Városi határ		

Színek magyarázata:

	100 méter meg nem haladó mély sík
	200 méter meg nem haladó sík
	dombos és hegyes vidék 500 méterig
	hegység 1000 méterig
	hegység 1500 méterig

Karta Zagrebačke županije

Odlikovani poručnik ulanske pukovnije, Beč, 1918. ZFTA-833.3.

„tako oduševljeno pljeskalo vojsci na polasku na bojište. (...) Jer rat je ipak manje-više u sve unio osjećaj nesigurnosti, prekinuo stalozhen i udoban život. Rat se prvih tjedana još nije osjećao s neugodne strane...“⁷

Svi su mislili da će rat trajati kratko i da će pobjeda nad Srbijom biti brza. Međutim, nade u kratkotrajan rat ubrzo su nestale. Već u rujnu počinju dolaziti prvi ranjenici i vijesti o prvim poginulim vojnicima. Sve je to dovelo do gorkog otriježnjenja od prvobitne ratne euforije.

Prisilni otkupi žitarica

Oskudica hrane i prehrambenih proizvoda na prostoru Sesevskog prigorja osjećala se tijekom cijelog trajanja Prvog svjetskog rata. Uvođenjem ratne privrede odmah na početku rata omogućena je preraspodjela proizvoda u korist vojske što je rezultiralo nestašicom namirnica. Stanovništvu je rekvirirana⁸ raznolika imovina za ratne potrebe, prvenstveno hrana i stoka. Tijekom cijelog rata vlasti su tražile od kotarskih oblasti popise postojećih zaliha žitarica kako bi posebna po-

vjerenstva ustanovila količinu koja će biti stavljena pod zabranu, odnosno rekvirirana. Iz arhivskih izvora saznajemo da je već na početku rata, u kolovozu 1914., zemaljska vlada tražila podatke od kotarskih oblasti o raspoloživim zalihama zobi, pšenice, raži i ječma.⁹ Kotarska oblast u Sv. Ivanu Zelini podnijela je iskaz o zalihama: selo Šašinovec je imalo 6 q¹⁰ ječma, Cerje 10 q pšenice i 3 q raži, Blaguša 10 q zobi, Planina 12 q pšenice i 3 q ječma te Kučilovina 6 q ječma. U istom iskazu zanimljiva je napomena „da izkazana količina žita, nije niti približno dovoljna za prehranu ovopodručnog žiteljstva, koje se bavi većim djelom vinogradarstvom i stočarstvom. Žito većim djelom kupuje, dok vina ima u izobilju.“¹¹ U arhivskim izvorima nismo uspjeli saznati jesu li navedene zalihe rekvirirane. Međutim, krajem 1915. vlasti su stavile pod zabranu 176 q kukuruza u općini Kašina i 1104 q kukuruza u općini Sesvete.¹² Pred kraj rata počela su se osnivati i mjesna povjerenstva koja su rekvirirala žitarice na licu mjesta. Tako je u srpnju 1917. u općinama Kašina i Moravče – Belovar imenovano četveročlano povjerenstvo koje je moralo u što kraćem roku provesti rekviziciju žitarica.¹³ Vlasti su se zanimale i za količinu zasijanih površina usjevima. U siječnju 1916. tajnik kotarske oblasti u Zagrebu izvještava vladinog povjerenika za zagrebačku županiju da je u općini Sesvete bila određena površina od 300 rali za zimske usjeve, ali je zasijano samo 160 rali zbog

Hrvatski domobranci na talijanskom ratištu, 1918. ZFTA-503.

⁷ J. Horvat, *Živjeti u Hrvatskoj, Zapisi iz nepovrata 1900.-1941.*, Zagreb 1984., str. 48.

⁸ rekvizicija (lat. *requisitio*: traženje), prisilan otkup. U doba rata ili izravne ratne opasnosti način opskrbljivanja vojske i drugih državnih tijela potrebnim stvarima (hrana, strojevi), koje se oduzimaju građanima i pravnim osobama uz obvezu vraćanja ili plaćanja naknade.

⁹ HDA, Zagrebačka županija, Županijska oblast, kutija 275, 18539/1914.

¹⁰ Stara mjera za masu: 1 kvintal ili metrička centa (q) = 100 kg

¹¹ HDA, Zagrebačka županija, Županijska oblast, kutija 275, 18539/1914.

¹² HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 106, 3355/1915. Zalihe stavljene pod zabranu nisu se smjele prodavati, već su se trebale predati zemaljskom gospodarskom povjerenstvu uz najvišu cijenu, što ju je kotarska oblast odredila. Ako je netko zatajio, krivo prikazao ili oklijevao predati zalihe mogao je biti kažnjen zatvorom do 2 mjeseca i novčanom kaznom do 600 kruna.

¹³ HDA, Zagrebačka županija, Županijska oblast, kutija 280, 2884/1917. Povjerenstvo su činili Nikola Šoštarčić-Marić (općinski bilježnik u općini Moravče – Belovar), Nikola Kosić (općinski bilježnik u općini Kašina), Stjepan Falica (općinski blagajnik u općini Kašina) i Franjo Kovačić (učitelj iz Vugrovca).

Utvrđeni i uređeni rovovi 42. domobranske divizije na ruskom ratištu, 1. svibnja 1917. ZFTA-872.

neprestanih kiša te će se naknadno zasijati ostala površina.¹⁴ Osim toga, tražene su i informacije o posijanim veleposjedima iznad 500 rali. Na području Sessvetskog prigorja jedino je kaptolski veleposjed Kraljevec imao preko 500 rali.¹⁵

Rekvizicija metalnih predmeta

Poduzimane su i mjere rekvizicije metala za ratne potrebe, posebno bakra, najpogodnije kovine za izradu topova.¹⁶ Tako je vojno zapovjedništvo u Zagrebu 21. listopada 1915. tražilo od kotarskih oblasti da popišu sve bakrene krovove, na što je kotarska oblast u Zagrebu odgovorila „da na području ovoga kotara neima s bakrom pokrivenih objekata usljed čega se niti traženi popis podnijeti ne može“, a kotarska oblast u Sv. Ivanu Zelini javlja da je „izvješće negativno“.¹⁷ U sljedećoj godini najavljena je rekvizicija crkvenih zvona. Sa zvonika župne crkve Svih Svetih u Sesvetama skinuta su tri zvona. U spomenici župe župnik Nikola Matica o tom događaju piše: *Za vrijeme rata stigoše nas razne nevolje, nismo imali (...?) niti šta za jesti, jer nije bilo moguće nigdje ništa kupiti. Nu najveća nesreća stigla je žup. crkvu, kada izadje zapovjed od države, da se imadu državi odstupiti sva zvona koja su težja od 75. klgr. ostati imadu jedino baštiničke vriednosti zvona. I tak je ova župna crkva ostala bez ijednoga zvona. Veliko zvono od 802 klgr. i malo zvono od 103 klgr. budu još u tornju razbita i komad po komad s tornja doli bačena. Da ste vidjeli onu tugu i žalost nas dičnih župljana, pak da ste najtudjega srca morali bi (...?) da*

¹⁴ HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 109, 35/1916.

¹⁵ HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 111, 4876/1918.

¹⁶ Holger H. Herwig: *The First World War: Germany and Austria-Hungary 1914-1918*, 2014., str. 239. Prije rata Austro-Ugarska Monarhija proizvodila je 4000 t bakra i uvozila 36500 t. Na početku 1915. pojavila se nestašica bakra, nikla i olova. U istoj godini pokriveno je samo 55 % od ukupnih vojnih potreba za bakrom.

¹⁷ HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 106, 3402/1915.

*nam je ostalo barem srednje zvono (...?), ali ta utjeha naša nije dugo potrajala, jer u god. 1917. dodjoše i po srednje zvono i to nam odvukoše. Za sva zvona dobi-smo kr. 1201.*¹⁸

Opskrba stanovništva hranom

Briga o opskrbi i prehrani civilnog stanovništva tijekom Prvog svjetskog rata predstavljala je jedno od važnijih pitanja u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Da bi podmirile osnovne životne potrebe stanovništva, vlasti su provodile aprovizaciju.¹⁹ Na području Sessvetskog prigorja osnovani su općinski aprovizacijski odbo-

Ilustrovani list, br. 41, 9. listopada 1915., str. 984.

ri²⁰ koji su predlagali i sastavljali prijedloge o nabavi osnovnih prehrambenih proizvoda (brašno, kruh, žitarice) za stanovništvo. U upravnim općinama Kašina i Moravče – Belovar odbori su osnovani u rujnu 1915. Kašinski odbor sastojao se od 9 članova²¹, dok se u

¹⁸ Spomenica župe Svih Svetih 1914.-1918.

¹⁹ aprovizacija (lat. *a-provisio*: skrb), djelatnost države koja u kriznim razdobljima građanima osigurava minimum prehrambenih i drugih potrepština. Također, i ustanova koja se bavi opskrbom. Aprovizacija se redovito primjenjuje u ratnim prilikama, pri čemu se provodi racioniranje namirnica i drugih potrepština (cigareta, tekstila) da bi se zadovoljile minimalne životne potrebe svih građana. Postupak je iznimno skup (kartice, točkice i dr.) te je izložen mogućnostima velikih malverzacija.

²⁰ Aprovizacijski odbori su osnovani na temelju naredbe bana kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 25. lipnja 1915.

²¹ HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 105, 2089/1915. Kašinski aprovizacijski odbor sastojao se od sljedećih članova: Nikola Kosić (općinski načelnik upravne općine Kašina), Milan Hok (kašinski župnik), Pavao Jesih (kašinski kapelan), Dragutin Kastl (trgovac iz Kašine), Va-

Zastavnik Ivo Lončarić, pripadnik 53. pukovnije, u društvu s dvojicom desetnika, Galicija, 25. ožujka 1917. ZFTA-248.2.

upravnoj općini Moravče – Belovar odbor sastojao od 6 članova²². U općini Sesvete odbor je konstituiran u listopadu 1915.²³

Odmah po osnivanju, kašinski aprovizacijski odbor tražio je za mjesec rujan 1915. dva vagona kukuruza i 150 q (metričkih centi) brašna i posija s molbom da se „odmah dostavi, jer se pomanjkanje kukuruze i brašna jako osjeća“²⁴, dok aprovizacijski odbor u Sesvetama nije imao nikakve zahtjeve zbog toga što je sesvetsko stanovništvo osnovne prehrambene proizvode nabavljalo u Zagrebu.²⁵ Već tijekom 1915. počela se osjećati u Sesvetskom prigorju nestašica prehrambenih proizvoda i glad koja će kulminirati sredinom 1917. i trajat će do kraja rata i u neposrednom poraću.

U 1917. potreba kotarske oblasti u Sv. Ivanu Zelini za kukuruzom iznosila je 100 vagona, a dostavljeno je 65 vagona kukuruza što je rezultiralo pojavom gladi u mjesecu lipnju.²⁶ Upravitelj kotara žali se zemaljskoj vladi, odjelu za narodno gospodarstvo, da je „usljed ne efektuiranja obećane kukuruze, veliki dio pučan-

stva od početka ovoga mjeseca ostao bez kruha i trpi glad, koji mu smanjuje radnu njegovu snagu. (...) I u vugrovačkom kraju općine Kašina ljudi već gladuju, pa bi trebalo i općini Kašini doznačiti barem još 1 vagon kukuruze.“²⁷ I kašinski župnik Milan Hok, kao član aprovizacijskog odbora općine Kašina, uputio je žalbu u lipnju 1917. velikom županu zagrebačke županije zbog nepravedne podjele kukuruza između triju kotarskih općina. Općina Kašina i Moravče – Belovar dobi- le su po 1 vagon kukuruza, a općina Sv. Ivan Zelina 2 vagona.²⁸ Odmah potom kašinskoj općini dostavljeno je 2 vagona kukuruza.²⁹ I u općini Sesvete zbog nestašice agrarnih proizvoda potrebe za kukuruzom bile su velike. U prvih šest mjeseci 1917. dostavljen je ukupno 31 vagon kukuruza.³⁰

Pripadnici 8. čete 53. pješačke pukovnije ispred kolibe u Galiciji, svibanj 1917. ZFTA-248.5.

Uslijed iscrpljujućeg ratovanja, čestih rekvizicija u korist vojske, slabih žetvi u 1916. i 1917. te nedostatka radne snage na njivama, domaća se proizvodnja prehrambenih proizvoda smanjila što je rezultiralo nestašicama agrarnih proizvoda, a dopremanje hrane bilo je otežano i neuravnoteženo. S druge strane, u provođenju racionalne opskrbe stanovništva bilo je podosta zapreka i neregularnosti koje su koristile razvoju crnog tržišta i ratnih profitera.

Dobrotvorne i humanitarne akcije

Tijekom Prvog svjetskog rata pokretane su mnogobrojne humanitarne i dobrotvorne akcije usmjerene na pomoć mobiliziranim vojnicima, ranjenicima, udovicama i obiteljima poginulih ili osobama na neki drugi način pogođenim ratom.

Akcije prikupljanja pomoći mobiliziranim vojnicima bile su učestale. Tako je na temelju okružnice bana

lent Šebek (trgovac iz Kašine), Stjepan Ožbolt (trgovac iz Kašine), Franjo Kovačić (učitelj pučke škole u Vugrovcu), Ivan Škes (predsjednik podružnice Gospodarskog društva) i Ivan Granda (tajnik podružnice Gospodarskog društva).

²² HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 105, 2089/1915. Aprovizacijski odbor općine Moravče – Belovar sastojao se od sljedećih članova: Nikola Jelovečki (općinski načelnik upravne općine Moravče – Belovar), Josip Zenko (poljoprivrednik iz Adamovca), Tomo Tušek (poljoprivrednik iz Glavnice), Imbro Jelaković (poljoprivrednik iz Lužana) i Ivan Richter (učitelj pučke škole u Omilju).

²³ U arhivskim izvorima nismo uspjeli saznati tko je sačinjavao sesvetski aprovizacijski odbor.

²⁴ HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 105, 2089/1915.

²⁵ Ibid.

²⁶ HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 110, 2671/1917. Žitarice su dopremane željeznicom do postaje u Sesvetama.

²⁷ Ibid.

²⁸ HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 110, 2661/1917.

²⁹ Ibid.

³⁰ HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 110, 2653/1917.

Pripadnici 53. pješačke pukovnije na ruskom ratištu, 22. svibnja 1917. ZFTA-248.3.

kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 11. studenog 1915. pokrenuta akcija prikupljanja novčanih priloga za božićne darove za vojnike na bojištu. Na području Zagrebačke županije pučke i ostale škole skupile su za Božić 1915. 3621 krunu i 25 filera. Od toga je pučka škola u Sesvetama skupila 10 kruna i 76 filera, a škola u Belovar – Moravču 5 kruna.³¹ Pri skupljanju novčanih priloga posebno su se istakli stanovnici općine Kašina, njih 295, koji su uspjeli skupiti 215 kruna i 40 filera³², a općinsko poglavarstvo Moravče – Belovar odaslalo je 100 kruna.³³

Osim prikupljanja novčanih priloga za vojnike na bojištima, pokrenuta je i akcije skupljanja i izrade raznolike tople odjeće za vojsku (kape, šalovi, rukavice, orukvice, čarape, dokoljenice, potrbušnjaci, pokrivači itd.). U veljači 1915. pučka škola u Belovar – Moravču darovala je 1 par narukvica i 5 kapa, a škola u Omilju 12 pari narukvica, 3 para koljenica i 1 kapu.³⁴ Godinu dana kasnije pučka škola u Kašini poslala je 10 orukvica za vojnike na bojištu, a škola u Sesvetama darovala je 6 narukvica, dokoljenica i potrbušnjaka.³⁵ Također, u akciju su se uključivali i brojni građani. Iz tiska saznajemo kako su i tri Sesvećanke svojim darovima pomogle vojnicima na ratištu: „Gdja. Hermina Weinberger, Sesvete, 12 zimskih košulja, 6 zimskih hlača, 6 pari zimskih čarapa, 6 žepnih rubaca, 6 ovratnika. Gdja. Jo-

sipa Vuković, Sesvete, 3 košulje, 3 gaće, 4 para čarapa, 1 žepni rubac. Seljakinja Malča Gjurekovec, Sesvete, 2 ručnika.“³⁶ Mjesec dana kasnije Hermina Weinberger donirala je i 6 snježnih kapa.³⁷

Više su nego često i sami vojnici organizirali humanitarne akcije, naročito akcije prikupljanja novčane pomoći za udovice poginulih vojnika. Jedna takva akcija pokrenuta je u 25. pučko-ustaškoj pješačkoj pukovnji gdje su vojnici prikupljenu svotu od 1200 kruna razdijelili obiteljima poginulih sudrugova. Među potrebitima kojima je uručena pomoć bile su i udovice vojnika Tome Puretića iz Belovar – Moravča i vojnika Josipa Hadžića iz Sesveta.³⁸

Skupljana je i pomoć za djecu poginulih vojnika. Na početku 1916. kotarska oblast u Sv. Ivanu Zelini podijelila je 14 zimskih odijela i cipela djeci poginulih vojnika. Na našem području odjevene i obuvne predmete dobila su 2 dječaka iz Lužana i Goranca (Mato Gašparec i Martin Pekčec) i 1 djevojčica iz Planine (Marta Kelčec).³⁹

Tijekom ratnih godina u dobrotvornoj i humanitarnoj djelatnosti osobito se isticala Katolička crkva koja je karitativno djelovala među najugroženijima. U rujnu 1914. Zagrebački kaptol odobrio je novčani iznos od 20.000 kruna za ranjenike i obitelji mobiliziranih vojnika. Polovica iznosa bila je namijenjena ranjenicima u vojnim bolnicama na području XIII. vojnog zbora,⁴⁰

³¹ HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 107, 3658/1915.

³² Ibid.

³³ Ibid.

³⁴ *Jutarnji list*, br. 1026, 7. veljače 1915., str. 4. Predmeti su poslani Odбору za podupiranje pripadnika 25. pješačke pukovnije, 25. domobranske pješačke pukovnije, 25. pučko-ustaške pukovnije i 6. poljsko-topničke domobranske pukovnije.

³⁵ HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 105, 3067/1915.

³⁶ *Jutarnji list*, br. 803, 20. rujna 1914., str. 5.

³⁷ *Jutarnji list*, br. 848, 16. listopada 1914., str. 5.

³⁸ *Jutarnji list*, br. 936, 6. prosinac 1914., str. 4.

³⁹ HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 108, 4580/1915.

⁴⁰ Jelena Borošak Marijanović, „Prvi svjetski rat u zbirka-ma Hrvatskog povijesnog muzeja“ u: *Dadoh zlato za željezo: Prvi svjetski rat u zbirka-ma Hrvatskog povijesnog muzeja*, Zagreb 2011., str. 26. Austro-Ugarska

a druga polovica obitelji mobiliziranih vojnika iz upravnih općina Sesvete, Vrapče, Šestine, Sela kod Siska i Varaždinske Toplice.⁴¹ Katolička crkva poticala je na aktivnosti i župe koje su nerijetko skupljale novčane priloge. Okružnicom zagrebačkog nadbiskupa Antuna Bauera od 10. kolovoza 1914. prikupljeni su prilozi u crkvama „za obitelji vojnika ostavljene u biedi i nevolji.“⁴² Kašinska župa uspjela je prikupiti 3 krune i 76 filera, a župa u Moravču 3 krune.⁴³ Župne akcije prikupljanja novčanih priloga trajale su do kraja rata 1918.

Odlikovani dočasnici 53. pješačke pukovnije, Rudolfova vojarna - Zagreb, 1917. ZFTA-990.2.

Od ostalih vjerskih zajednica, koje su novčano i materijalno pomagale ugrožene obitelji i djecu, valja istaknuti malobrojne pripadnike židovske vjerske zajednice, naročito sesvetsku obitelj Weinberger⁴⁴ i kašinsku obitelj Kastl. Iz tiska tog vremena saznajemo o njihovim donacijama hrane i pića za prehranu siromašnih obitelji mobiliziranih vojnika: „Urobi darovaše: (...) Weinberger Gustav, Sesvete: 1 demijon vina i 1 škrinju jaja, Kastl Ignjat i sinovi u Kašini: 1 škrinju jaja.“⁴⁵ Ovakve i slične donacije bile su učestale, ne samo od pripadnika židovske zajednice, već i od istaknutih pojedinaca.

Iako su navedene akcije bile mnogobrojne, prednost su imale akcije organizirane od strane vojnih ureda u cilju podmirenja rastućih vojnih potreba. Tako je vojno

zapovjedništvo u Zagrebu 13. listopada 1915. zamolilo zemaljsku vladu, odjel za narodno gospodarstvo, da organizira uz pomoć kotarskih oblasti sakupljanje biljke „cigansko perje“ (*Asclepias syriaca*), koja je uslijed nestašice pamuka služila kao zamjenski materijal pri izradi odjevnih predmeta.⁴⁶ Kotarska oblast u Sv. Ivanu Zelini izvještava da „biljke cigansko perje ne ima u području ovog kotara, stoga se za njegovo sabiranje i odpremanje nije moglo ništa preduzeti“⁴⁷, dok kotarska oblast u Zagrebu izvještava „da su koli područne općine, toli škole pozvane bile na sabiranje ciganjskoga perja. Iz krajeva brdovitih i suhih podnešen je izvještaj, da ova biljka tamo ne raste. U krajeve ležeće u nižim i u vlazi izaslano je vojničтво iz Zagreba, koje je u dosta velikoj mjeri ovu biljku našlo i pobralo.“⁴⁸

Sljedeća akcija pokrenuta od strane vojnih ureda prikupljanje je vune i kaučuka.⁴⁹ U listopadu 1915. kraljevsko ugarsko ministarstvo za zemaljsku obranu pozvalo je preko zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, sve srednje, stručne te niže i više pučke škole da pokrenu sabiranje stvari od vune i kaučuka u ratne svrhe.⁵⁰ Pučka škola u Sesvetama odazvala se akciji te

Telegrafist 16. satnije 16. pješačke pukovnije odjeven u bluzu od koprive. ZFTA-222.6.

Monarhija bila je podijeljena na 16. zbornih/korpusnih mobilizacijskih okruga: osam austrijskih, pet mađarskih, jedan hrvatsko-slavonski, jedan u Bosni i Hercegovini, jedan u Dalmaciji, s ukupno 112 regrutnih područja. Hrvati su uglavnom služili u tri korpusa (djelatne) vojske: XIII. zagrebačkom, XVI. dubrovačkom i XV. sarajevskom korpusu.

⁴¹ *Jutarnji list*, br. 790, 13. rujna 1914., str. 3.

⁴² *Jutarnji list*, br. 825, 3. listopada 1914., str. 4.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ Jedna od najpoznatijih i najbogatijih sesvetskih obitelji. Od samog početka doseljenja u Sesvete bila je uključena u razvoj lokalnog gospodarstva. 1905. sagradili su kuću u kojoj su otvorili trgovinu i gostionu. Za vrijeme rata 1917. umire Gustav Weinberger te ga nasljeđuje supruga Hermina. Vrlo vješti i poslovni širili su svoje poslove i izvan Sesveta. Njihov doprinos velik je ne samo u privrednom razvoju, nego i u društveno-kulturnom životu Sesveta i Sesvetskog prigorja.

⁴⁵ *Jutarnji list*, br. 850, 17. listopada 1914., str. 3.

⁴⁶ Holger H. Herwig: *The First World War: Germany and Austria-Hungary 1914-1918*, 2014., str. 239. Austro-ugarska tekstilna industrija je kolapsirala nekoliko mjeseci nakon početka rata zbog ekonomske blokade koju su nametnule Engleska i Francuska.

⁴⁷ HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 107, 3783/1915.

⁴⁸ HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 105, 3255/1915.

⁴⁹ Holger H. Herwig: *The First World War: Germany and Austria-Hungary 1914-1918*, 2014., str. 253. Kaučuk je korišten za proizvodnju auto guma za automobilsku industriju. U 1915. mjesečna potreba austrougarske vojske iznosila je 15000 auto guma.

⁵⁰ Okružnica br. 30.878 zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 22. listopada 1915.

Jedna hrvatska postrojba na ruskom ratištu, 1917. ZFTA-2046.1.

Zastavnik (*Cadet-Officier*) Ivo snimljen u Bosni u ožujku 1917. ZFTA-1009.

je sakupila 23,7 kg. vunениh otpadaka „jer narod slabo ima vune, a kaučuk ne rabe.“⁵¹ Osim skupljanja vune i kaučuka pokrenuta je u studenom 1915. od strane ratnog ministarstva u Beču akcija skupljanja kukuruzne perušine i slamnatih pletenica u vojničke svrhe, za zaštitu protiv hladnoće. S područja kotara Sv. Ivan Zelina otpremljeno je 923 kilograma pletenica,⁵² dok se na području sesvetske općine kukuruz „vrlo malo sije, dok ondje gdje se sije podavali su žitelji svom blagu za hranu.“⁵³

Potpore obiteljima mobiliziranih vojnika

Za vrijeme rata mnoge obitelji ostale su bez muškaraca - hranitelja, koji su bili mobilizirani, pa su najteže poslove, poput obrade zemlje, obavljale žene, starci i djeca. Zbog toga je država odobravala novčane potpore obiteljima koje su bile socijalno ugrožene. Pravo na potporu imali su zakonita žena, djeca i unučad mobiliziranih, otac, majka, djed i baka, tast i punica te braća i sestre, ali samo onda ukoliko je njihova opskrba posve ili djelomice podmirivana iz privrede ili plaće mobiliziranog.⁵⁴ Na početku rata potpore su iznosile za jednog člana obitelji 64 filera na dan.⁵⁵ Međutim, mnoge obitelji mobiliziranih vojnika nisu dobile potporu. Pojedini vojnici čije su obitelji bile zakinite za potpore žalili su se upravnim i vojnim tijelima. Tako je vojnici Florian Mesec iz Novaka⁵⁶ pisao zapovjedništvu u Za-

⁵¹ HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 105, 3221/1915.

⁵² HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 108, 4633/1916.

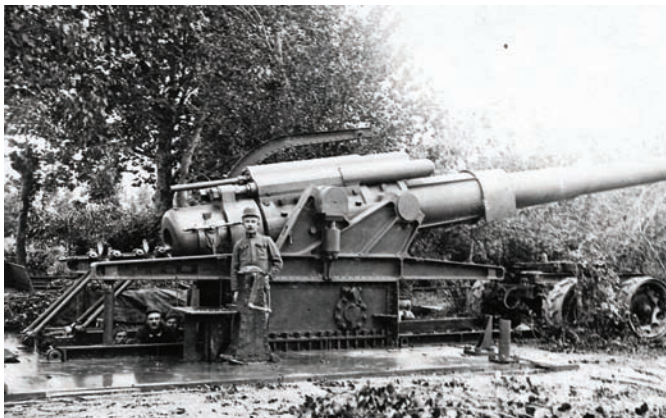
⁵³ HDA, Zagrebačka županija, Veliki župan, kutija 107, 4447/1915.

⁵⁴ *Novosti*, br. 223, 18. kolovoza 1914., str. 4.

⁵⁵ *Ibid.* Za glavni grad Zagreb potpora je iznosila 71 filer na dan.

⁵⁶ Današnje naselje Kraljevečki Novaki.

grebu da se istraži zbog čega njegovim roditeljima nije podijeljena državna potpora: *Ja Florian Mesec, nalazim se od 28.8. 1916. pod puškom kod c. i kr. 25. pj. puk. III. dok. satn., brat moj Tomo Mesec koji je od 15. siečnja 1915. služio kod c. i kr. 25. pj. puk. I. satnije, sada zarobljen u Rusiji. Treći brat Franjo Mesec služi kod c. i kr. 53. I Reg. I. satnije od 15. svibnja 1915. Mi imademo mali posjed, a uz to starog otca i majku koje smo mi tri sina uzdržavali i pomagali, sa našim ra-*

Teški i dalekometni top Škoda M.16 kal. 240 mm, talijansko ratište, 1918. ZFTA-263.3.

dom dočim im je sada oduzeta svaka potpora sa strane naše, a nije njim do danas podijeljena nikaka državna potpora, koja bi mogla barem donekle da utaži i onako veliku oskudicu.⁵⁷ Kraljevska županijska oblast u Zagrebu provela je izvid u navedenom slučaju te je naredila općinskom poglavarstvu u Sesvetama da vojnik Mesec bude predložen za dodjelu državne potpore.⁵⁸ Još žalosnije pismo, u kojem moli za državnu potporu, piše vojnik 25. pješačke pukovnije Ivan Šušković iz Trstenika.⁵⁹ *Ja niže potpisani, pošto sam pozvan na djelomičnu spremu te kao pučki ustaša, već šest mjeseci u bojnoj pruži nalazim se, a moja supruga Šušković Amalija iz sela Trstenika občine Sesvete, sa još dvoje malodobne i neobskrbijene djece, u najvećoj bjedi i oskudici žive. (...) Nadajući se daće Veleoslavna Kr. Županijska Oblast u Zagrebu, u vidu imati moje preveliko siromaštvo, kao i moju gore spomenutu obitelj za rad nesposobnu. (...) Stoga kroz moju odsutnost moja obitelj nalazi se u najvećoj bjedi i oskudici, posjed je premali.*⁶⁰ Kao i u prethodnom slučaju općina Sesvete je obitelj molitelja predložila za državnu potporu.⁶¹ Iz arhivskih izvora nismo uspjeli saznati kako su navedeni slučajevi okončani, no vidljivo je s kakvim su se

⁵⁷ HDA, Zagrebačka županija, Županijska oblast, kutija 280, 4018/1917. Vojnik Mesec piše pismo iz bolnice Crvenog križa u Samoboru pred kraj 1916.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Današnje naselje Trstenik Nartski pripadalo je upravnoj općini Sesvete. Danas se nalazi u općini Rugvica.

⁶⁰ HDA, Zagrebačka županija, Županijska oblast, kutija 277, 5441/1915. Pismo je napisano 6. veljače 1915. u Kalinoviku (BiH).

⁶¹ Ibid.

Skupina viših i nižih časnika habsburške vojske na tečaju upoznavanja s djelovanjem i upotrebom zaštitne maske protiv bojnih otrova, 1915. ZFTA-2018.1.

poteškoćama susretale obitelji mobiliziranih vojnika. Možemo samo zamisliti što se događalo sa ženama i djecom čiji bi muževi – očevi poginuli ili nestali na ratištu.

Odlikovanja za ratne zasluge

Dodjeljivanje odlikovanja hrabrim i sposobnim vojnicima jest jedan od načina stimuliranja vojske. Poticala su vojnike da se još požrtvovnije bore na bojnom polju. Osim što su bila dio ratne svakodnevice, odlikovanja (medalje, ordeni, križevi) bila su i dio ratne propagande te su svojim simboličnim sadržajem utjecala na javno mnijenje, na njegovo raspoloženje i ideologiju.⁶²

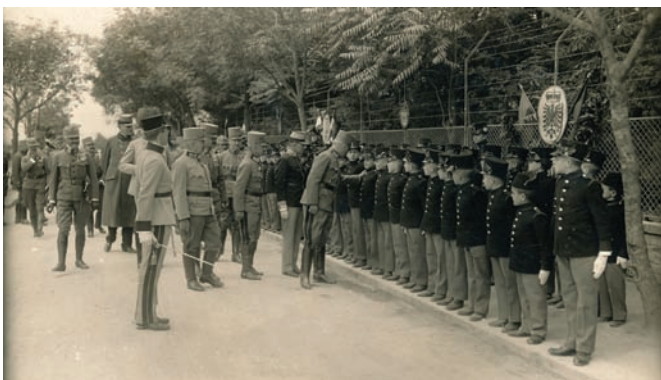
Jedno od najmasovnijih odlikovanja za hrabre vojnike tijekom Prvog svjetskog rata bila je Medalja za hrabrost. Imala je četiri stupnja: Zlatnu medalju, Srebrnu medalju I. stupnja, Srebrnu medalju II. stupnja i Brončanu medalju.⁶³ Medalju za hrabrost dobili su mnogobrojni vojnici s područja Sesevskog prigorja. Jedan od njih je i poručnik 53. pješačke pukovnije Marcel pl. Marochini iz Vurnovca⁶⁴ koji je „za hrabro držanje pred neprijateljem“ dobio medalju za hrabrost. Osim njega, medalju za hrabrost dobio je i 26-godišnji Andro Zenko iz Adamovca. Za zasluge u neposrednoj borbi s neprijateljem odlikovan je Srebrnom medaljom II. stupnja.⁶⁵ Čak su i novine pisale o njegovom ratnom podvigu: *Pošao je odmah čim je buknuo rat kao običan vojnik na južno bojište, gdje je nekom zgodom na*

⁶² Boris Prister, „Odlikovanja, medalje, plakete i značke Austro-Ugarske Monarhije u Prvom svjetskom ratu iz zbirke Hrvatskog povijesnog muzeja“ u: *Dadoh zlato za željezo: Prvi svjetski rat u zbirka Hrvatskog povijesnog muzeja*, Zagreb 2011., str. 121.

⁶³ Ibid., str. 122. Tijekom rata uvedeno je da se pojedini stupanj medalje može dobiti dva, tri ili četiri puta. Tom prigodom na vrpca medalje pričvršćivala se jednostruka, dvostruka, ili trostruka metalna pločica, koje su označavale broj dodjela. Medalja za hrabrost nosila je do smrti cara Franje Josipa I. njegov lik. Godine 1917. izrađena je medalja za hrabrost s likom posljednjeg habsburškog cara Karla I.

⁶⁴ *Jutarnji list*, br. 856, 21. listopada 1914., str. 5.

⁶⁵ *Jutarnji list*, br. 1157, 17. lipnja 1915., str. 1. U rubrici *Galerija hrvatskih junaka*.

Skupina generala obilazi polaznike Hrvatske gramatike – srednje vojne škole za hrvatske kadete, Maribor, 1917./1918. ZFTA.

Crnom Vrh s još trojicom drugova svojih suzdržavao oveći neprijateljski napadaj. Za taj svoj neobično junački čin odlikovan je srebrnom kolajnom II. razreda za hrabrost. Pošavši na sjeverno ratište bude ranjen kod Stanislavova. Ima mu 26 godina.⁶⁶

Tadašnji tisak mnogo je pisao o junačkim podvizima hrvatskih vojnika na svim bojišnicama. Prvobitno oduševljenje za rat bilo je ogromno, no sudbine mnogobrojnih vojnika, kao npr. vojnika 16. pješačke pukovnije Đure Janačeka, prijeratnog trgovačkog pomoćnika iz Sesveta, koji je „pošao vesela srca na bojište, da proputuje Srbiju, no Usud mu to ne dopusti i on pade već prvih dana pogodjen u čelo junačko“,⁶⁷ dovele su do gorkog otriježnjenja od euforije.

Pored tuge za poginulima i brige za ranjene, prema kraju rata sve je raširenija bila neizvjesnost, jer mnogi su vojnici pali u rusko zarobljeništvo odakle se većinom nisu mogli javljati kućama. S tugom i zabrinutošću, sve je više kućanstava morila i glad.

Dizenterija i španjolska gripa

Nepovoljni stambeni i hranidbeni uvjeti rezultirali su pojavom raznih epidemijskih bolesti (kolera, dizenterija, tuberkuloza, trbušni tifus...) koje su se širile među iscrpljenim stanovništvom. Širenju ovih bolesti pogodovalo je ratno stanje u zemlji, kretanje vojnika i zarobljenika te značajan broj izbjeglica.

U listopadu 1915. pojavila se kolera u Sesevskom prigorju. U razdoblju od 4. do 18. listopada u općini Kašina umrlo je 10 osoba (u Blaguši 8, a u Gornjoj Kašini 2 osobe).⁶⁸

U 1917. javlja se velika epidemija dizenterije (griža). Sveopće siromaštvo, oskudica i glad koja je zavladała u cijelom Sesevskom prigorju 1917. doveli su do pojave dizenterije. Uskoro je broj oboljelih dosegnuo više stotina, najviše u općinama Kašina i Moravče – Belovar, u kojima je umrlo preko 150 osoba.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ *Jutarnji list*, br. 1058, 11. ožujak 1915., str. 1. U rubrici *Galerija hrvatskih junaka*.

⁶⁸ *Jutarnji list*, br. 1277, 13. listopada 1915., str. 5.

Iako je epidemija dizenterije prouzročila veliki gubitak stanovništva, ipak je španjolska gripa, koja je 1918. i prvih mjeseci 1919. poharala cijeli svijet, imala pogubnije posljedice za stanovništvo Sesevskog prigorja. Ova epidemija smatra se po broju oboljelih najopsežnijom zarazom u dosadašnjoj hrvatskoj povijesti budući da je zahvatila i do 90 % stanovnika Hrvatske. Izbila je i proširila se iz američke vojne baze u Kansasu u travnju 1918., a prenesena je u Europu preko američkih vojnika. Čini se kako su i u Hrvatskoj, kao i u ostatku svijeta, vojnici bili izvor epidemije. U Sesevskom prigorju španjolska gripa pojavila se u rujnu 1918., a puni vrhunac dosegla je u drugoj polovini studenog i prvoj polovini prosinca 1918. godine. Zanimljiv je izvještaj kraljevskog županijskom fizika (liječnika) dr. Julijana Valjavca koji je 14. listopada posjetio općinu Kašina. U izvještaju dr. Valjavec navodi: *Prošavši sela Kućanec, Vugrovec, Goranec i Prekvršje, župa*

Cijepljenje protiv kolere u streljačkom jarku ugarske domobranske pješačke pukovnije, *Unsere Krieger Bilder aus groszer Zeit*, br. 31, 1916., str. 492.

*Vugrovec, te sela Paruževina, Kašina, Vurnovec, Prepuštovec i Gajec, župa Kašina, ustanovio sam, da je ta bolest u ovom kraju započela negdje oko 15. pr. mj. najprije u Kućancu, zatim u Vugrovcu. U Kućancu bilo je tih dana bolestno oko 80 % svih žitelja, u Vugrovcu i Gorancu oko 70 %, dočim u okolnim selima navedenim oko 10-15 %. U Kućancu čini se, da je bolest postigla svoj vrhunac, jer malo kaj još u tom selu nije, da ne bi tu bolest imao bio.*⁶⁹ Također, izvještava i o stanju u školama: *U školi Vugrovec leži teško bolestan učitelj - supruga mu, diete i sluškinja, a s druge strane i učiteljica, te od 10 o. mj. nema više djece u školi. Tu sam odredio, da bude obuka obustavljena do konca o. mj. eventualno i dulje... Kašinska se pak škola ima tek onda zatvoriti ako bi u tom području brojniji slučajji obolenja se pojavili, a dotle je samo zabranjen polazak djece iz onih sela, koja su već zaražena. Samo u Sesevskom prigorju španjolska gripa je u nepuna četiri mjeseca odnijela više od 300 života⁷⁰, dok se u Zagrebu*

⁶⁹ HDA, Zagrebačka županija, Županijska oblast, kutija 281, 20396/1918.

⁷⁰ U župi Kašina do kraja godine preminulo je 115 osoba, u župi Vugrovec 98 osoba, u župi Moravče 59 osoba, u župi Sesvete 23 osobe, u župi Cerje 26 osoba.

Austrijska transportna vozila na sočanskoj fronti, 1917. ZFTA-838.3.

u drugom tjednu prosinca 1918. broj umrlih penje na 264 osobe.⁷¹

Pojava zelenog kadra

Masovne mobilizacije, teški gubici na frontama, iscrpljenost, glad, opća neimaština i pojava ratnih profitera doveli su do porasti nezadovoljstva kod vojnika, koji su sve više izbjegavali odlazak na ratište potkraj rata, a poglavito od ljeta 1918. Dezertiranje je bilo vrlo često prisutno i na frontu zbog nedovoljne prehrane, ali i zbog časničkog ponašanja prema vojnicima.⁷²

Zeleni kadar⁷³ uzeo je maha već od ljeta 1917. Samo u toj godini u Hrvatskoj i Slavoniji uhićeno je i predano nadležnim vojnim oblastima oko 20.000 dezertera.⁷⁴ Predstavljali su glavnu prijetnju javnoj sigurnosti u zemlji.⁷⁵ Jedan od njih bio je i 28-godišnji Stjepan Kralj iz Glavnice, vojnik 5. ulanske pukovnije, za kojim je Odjel za unutarnje poslove zemaljske vlade raspisao potjernicu „radi zločina bjegstva“.⁷⁶ Da bi izbjegli odlazak na ratište vojnici su napuštali postrojbe i vraćali se u svoja sela gdje su se skrivali na mjesta koja su im mogla poslužiti kao skrovište (šume, planine) te uz pomoć rodbine i sumještana čekali završetak rata. Mnogi su uz prešutni pristanak suseljana obrađivali svoju zemlju.

⁷¹ G. Hutinec, „Odjeci epidemije ‘španjolske gripe’ 1918. godine u hrvatskoj javnosti“ u: *Radovi zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 38 (2006), 236.

⁷² B. Hrabak, „Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u Prvom svjetskom ratu“ u: *Zbornik Historijskog instituta Slavonije i Baranje*, br. 16 (1979.), str. 7.

⁷³ Uz naziv zeleni kadar koriste se i sljedeći nazivi: dezerteri, bjegunci, komiti, zelena garda, pljačkaši, odmetnici itd.

⁷⁴ HDA, Zemaljska vlada, UOZV IV B res., kutija 81, 827-3744/1918.

⁷⁵ Ibid. U izvješću Kr. ug. hrv. slav. oružničkog zapovjedništva od 12. siječnja 1918. navode se zanimljive opservacije o ponašanju naroda spram bjegunaca: „Primjećujem konačno, da je opaženo, da pučanstvo pobjegle vojnike obćenito podpomaže koli hranom i davanjem konačišta, toli pravodobnim aviziranjem o u potragi nalazećoj i pojavivšoj se oružničkoj obhodnji. (...) Pučanstvo je međutim jednostudno u uvjerenju, da ne počinjava time nikakovo kažnjivo djelo, ako uskočivše vojnike podpomaže...“

⁷⁶ HDA, Zemaljska vlada, UOZV IV B res., kutija 81, 758/1918.

Pred kraj rata dezertiranje je bilo masovno rašireno. U rujna 1918. na području kotara Sv. Ivan Zelina nalazilo se 280 vojnih bjegunaca,⁷⁷ a samo mjesec dana kasnije na popisu vojnih bjegunaca nalazilo se čak 599 osoba (od toga 244 s područja općine Moravče – Belovar, a s područja općine Kašina 171).⁷⁸ Iako mnogobrojni, vojni bjegunci s područja Sesevetskog prigorja nisu uzrokovali nemire, palež i pljačku „jer se isti drže posvema mirno ter obavljaju poslove na svojim gospodarstvima. Prije nego ne padne list sa drveća i ne nastupi zima teško će biti provesti kakovo četovanje sa uspjehom, jer u gorovitom kraju ovoga kotara nadju bjegunci po šumama, šikarama a i kletima zakloništa.“⁷⁹ Jedino što je kotarska oblast tražila od središnjih vlasti je pojačanje ljudstva u oružničkim postajama.

Sesevski je kraj zbog konfiguracije terena privlačio i mnogobrojne vojne bjegunce iz susjednih mjesta.

Flota RMHM bježi prema sigurnosti kotorske utvrde. ZFTA-642.6

Tako je Franjo Maurović iz Otočca⁸⁰ nakon ranjavanja i jednogodišnjeg oporavka kod kuće odlučio ne vratiti se na front gdje je postojala velika mogućnost da strada, već na bijeg. Svoje skrovište pronašao je u sesevskoj okolici.⁸¹

Iako je država pokušavala spriječiti dezertiranje i potpomaganje dezertera, te su akcije imale vrlo malo odjeka. Oružničke ophodnje učestalo su po selima tragale za vojnim bjeguncima. Primjer vojnih bjegunaca Martina i Luke Domenkuša iz Vugrovca govori o paradoksalnom slučaju koji se dogodio pri jednoj takvoj potrazi. Prilikom potrage za bjeguncem Lukom Domenkušom, oružnička ophodnja slučajno je naletjela i

⁷⁷ HDA, Zemaljska vlada, UOZV IV B res., kutija 82, 827- 4605/1918.

⁷⁸ HDA, Zemaljska vlada, UOZV IV B res., kutija 82, 827- 5016/1918. Na području općine Sv. Ivan Zelina bilo je 184 vojna bjegunca.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Naselje Otočec nalazi se između Botinca i Glogovca. Pripadalo je upravnoj općini Sv. Klara.

⁸¹ HDA, Zagrebačka županija, Županijska oblast, kutija 283, 21377/1917. Na njegovu odluku vjerojatno je utjecala činjenica da mu je brat Stjepan poginuo.

usmrtila Martina Domenkuša koji je počeo bježati misleći da ga oružnici traže jer je vojni bjegunac.⁸²

Zelenom kadru priključivali su se i brojni nezadovoljni seljaci koji su u ratu bili osiromašeni i jedva preživljavali na sitnim parcelama. Materijalno opustošeni zbog nemilosrdnih rekvizicija i drugih ratnih davanja, seljaci su zajedno s zelenim kadrom činili važan faktor koji će utjecati na velike društvene nemire u razdoblju proglašenja Države SHS.

Nemiri prilikom proglašenja Države SHS

Četvrta godina rata donijela je iscrpljenoj Austro-Ugarskoj Monarhiji ozbiljne unutarnje probleme. Dugotrajni rat izazvao je opće nezadovoljstvo što je kulminiralo u jesen 1918. raspadom dotadašnje vlasti širom zemlje. Nemiri koji su zahvatili Hrvatsku u danima nestajanja Austro-Ugarske Monarhije, naročito nakon proglašenja Države SHS, zahvatili su i Sesvet-

Kamufilirani austrougarski teški poljski top kal. 104 mm Škoda M.1915, talijansko ratište. ZFTA-210.1.

sko prigorje.⁸³ Iz malobrojne upravne korespodencije⁸⁴ koja nam je sačuvana, saznajemo o neredima, pljačkama i ispadima vojnih bjegunaca i pripadnika nekadašnje vojske, kao i o aktivnostima razbojničkih bandi koje su pljačkale imanja, vojne objekte, privatne trgovine i obrtničke radionice. Znanat dio tih pljačkaša činili su pripadnici zelenog kadra čiji se broj u listopadu mnogostruko povećao. Iskorištavajući anarhično stanje

⁸² HDA, Zemaljska vlada, UOZV IV B res., kutija 82, 4730/1918.

⁸³ U ljeto 1918. bilo je jasno da se rat približava kraju. Zbog toga su hrvatski, slovenski i srpski političari s područja Austro-Ugarske Monarhije ustrajavali na svom povezivanju. Rezultat čvrstih veza je osnivanje Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba 5. listopada 1918. u Zagrebu, čiji je zadatak bio da se bori za ostvarenje samostalne južnoslavenske države. Car Karlo nastojao je spriječiti raspad Austro-Ugarske Monarhije objavom manifesta 16. listopada 1918. kojim je obećao federalizam. Narodno vijeće SHS odbilo je takvo rješenje i proglasilo se predstavničkim tijelom Hrvata, Slovenaca i Srba u Monarhiji. Hrvatski sabor je 29. listopada 1918. donio odluku o raskidanju dotadašnjih veza s Monarhijom te je proglašena Država Slovenaca, Hrvata i Srba.

⁸⁴ Radi se o telefonsko-brzovjavnim izvješćima općina Sesvete, Kašina i Moravče – Belovar koja su slana u središnju kancelariju Narodnog vijeća SHS u Zagreb.

Skupina časnika i dočasnika iz Karlovca među kojima je i Neno Banjanin, vlasnik fotografije koju je 22. kolovoza 1918. poslao svojoj sestri Ljubi Banjanin u Karlovac, kako kaže „poslije borbi“ pri čemu očito misli na drugu bitku na Pavi sredinom 1918. godine. Neno je pripadnik 96. pješačke pukovnije zajedničke vojske. ZFTA-2006.2.

Uzljetanje austrougarskog izviđačkog balona tipa *Drachenballon* negdje na istočnoj bojišnici tijekom 1915. ili 1916. godine. U početku je glavna svrha zrakoplovstva bila u izviđanju neprijatelja i korekciji artiljerijske paljbe. ZFTA-2075.

u zemlji njima su se pridružili i brojni osiromašeni seljaci koji su željeli poboljšati svoj socijalni položaj.

Nemiri u Sesvetama i Sesvetskom prigorju započeli su pred kraj listopada 1918. te traju do ujedinjenja Države SHS s Kraljevinom Srbijom. Prvi veliki incident dogodio se 31. listopada u Sopnici gdje se nalazila voj-

na konjska bolnica.⁸⁵ Oružnička postaja u Sesvetama javlja Narodnom vijeću SHS u Zagreb „da je konjska bolnica pokradena, ali da je Narodna straža uspostavila

Zapovjednik RZHM (Ratnog zrakoplovstvo Habsburške monarhije – *Luftfahrtruppen* – Lft), pukovnik Milan-Emil Uzelac obilazi zrakoplovne postrojbe na sočanskom frontu (prosinac 1916.). Časnici nose crni flor oko rukava u znak žalosti za pokojnim carem Franjom Josipom I. koji je preminuo 21. studenog 1916. ZFTA-965.

Desetnik Albert Štrithof iz Zagreba kao pripadnik RZHM, Arad (Rumunjska), 23. kolovoza 1916. Zbirka Berislava Pervana.

red u mjestu i da će se stvari ukradene sakupiti i poslati u Zagreb“.⁸⁶ Istog dana, u drugom brzojavu, oružnička

⁸⁵ U Sopnici je za vrijeme trajanja rata djelovala bolnica za liječenje bolesnih konja koji su dopremani na oporavak s ratišta.

⁸⁶ HDA, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, Središnja kancelarija Narodnog vijeća SHS, kutija 7, 54/1918.

postaja traži pomoć od 20 ljudi jer „komitadžije⁸⁷ kane navaliti večeras na Kraljevec i Sesvete. Jučer bili u Brdovcu i Dugomselu. S njima neka se pošalje 2 podčasnika. Moli smjesta odgovor na općine telefon 797“.⁸⁸ Zamisao da krenu prema Sesvetama i Kraljevcu vojni bjegunci nisu ostvarili, a to saznajemo iz brzojava sljedećeg dana: „Sesvete: Potpuni mir. U okolini ima svaka kuća municije, pušaka, kabanice, drugoga odijela. Zapovijednik straže Musić“.⁸⁹ Iako su pljačkali po susjednom dugoselskom kotaru, vojni se bjegunci, vjerojatno zbog blizine Zagreba, nisu odlučili krenuti na pljačkaški pohod po sesvetskom kraju.

U nemirnim danima koji su slijedili incidenti su se učestalo događali u Vugrovcu zbog pustošenja šume zagrebačke nadbiskupije i zemljišne zajednice. Predvodnici seljačkog bunta bili su vojnici povratnici koji

Odstranjenje metka iz ranjenog konja (bolnica konja Karád - Mađarska), *Unsere Krieger Bilder aus groszer Zeit*, br. 14, 1916., str. 223.

su težili socijalnoj pravdi.⁹⁰ Njihovo djelovanje u našim krajevima vjerojatno je posljedica odjeka Oktobarske revolucije. Izuzev ovih incidenta u Vugrovcu, stanje u Sesvetskom prigorju bilo je uglavnom mirno.⁹¹ Ujedinjenjem Države SHS s Kraljevinom Srbijom 1. prosinca 1918. te dolaskom srpskih postrojbi uveden je potpuni red, ali ne zadugo.

⁸⁷ Zeleni kadar, vojni bjegunci.

⁸⁸ HDA, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, Središnja kancelarija Narodnog vijeća SHS, kutija 7, 29/1918.

⁸⁹ HDA, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, Središnja kancelarija Narodnog vijeća SHS, kutija 7, 100/1918.

⁹⁰ J. Vidmar, „Prilozi građi za povijest 1917.-1918. s osobitim obzirom na razvoj radničkog pokreta i odjeka Oktobarske revolucije kod nas“ u: *Arhivski vjesnik*, god. X (1958.), br. 1, 154-155. Jedan od njih bio je Vinko Bezeredi iz Goranca koji je prilikom sječe stabala oružnicima izjavio da „on koji je bio 4 godine na ratištu, pa mu se bodom ni puškom ništa učiniti ne može, da nije pravedno, da se sada zabrani sječa šume, kada su oni, koji imaju svoje blago navozili pune dvorove drva, tako da ih prodaju, dočim je sada pošla sirotinja, da si i ona dio uzme, to da nije sloboda za koju je 4 godine ratovao“. Nakon ove izjave oružnici su opomenuli Bezeredija „da ne buni i ne potiče naroda na neposluh i otpor što on nije htio poslušnuti...“ U sukobu s oružnicima smrtonosno je ranjen.

⁹¹ HDA, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, Sekcija za organizaciju i agitaciju – Opći spisi, kutija 8, 151,193/1918.

**POPIS POGINULIH I UMRLIH VOJNIKA U
PRVOM SVJETSKOM RATU PREMA
PODACIMA MATICA UMRLIH ŽUPA
SESVETE, VUGROVEC, MORAVČE I CERJE**

Župa Sesvete

Mirko Horvatinović, rođen u Dumovcu, vojnik, preminuo od posljedica tuberkuloze (sušice) 23. travnja 1915., star 27 godina.

Valent Prelec, rođen u Sopnici, vojnik 25. domobranske pješačke pukovnije, preminuo od posljedica tuberkuloze (sušice) 30. travnja 1915., star 40 godina.

Vid Broz, rođen u Dumovcu, vojnik 79. carske i kraljevske pješačke pukovnije, poginuo 19. srpnja 1915. na Istočnom bojištu gdje je i pokopan, star 30 godina.

Martin Fuček, rođen u Sesevskim Selima, vojnik 25. domobranske pješačke pukovnije, poginuo 10. veljače 1916. na Istočnom bojištu gdje je i pokopan, star 43 godine.

Mirko Perjanec, rođen u Kobiljaku, vojnik 25. domobranske pješačke pukovnije, poginuo 6. kolovoza 1916. na Istočnom bojištu gdje je i pokopan, star 34 godine.

Tomo Lucin, rođen u Sesvetama, vojnik 25. domobranske pješačke pukovnije, poginuo 24. lipnja 1917. na Istočnom bojištu gdje je i pokopan, star 28 godina.

Andro Broz, rođen u Dumovcu, vojnik 25. domobranske pješačke pukovnije, poginuo 8. srpnja 1917. na Istočnom bojištu gdje je i pokopan, star 33 godine.

Ignacij (Nacek) Pucak, rođen u Sesevskim Selima, vojnik 25. domobranske pješačke pukovnije, preminuo od posljedica tuberkuloze (sušice) 30. kolovoza 1917. u bolnici u Velikoj Kaniži (Mađarska), star 35 godina.

Šimun Fuček, rođen u Sesevskim Selima, vojnik, preminuo od posljedica tuberkuloze (sušice) 9. studenog 1917., star 19 godina.

Martin Kordek, rođen u Sesevskim Selima, vojnik 25. domobranske pješačke pukovnije, preminuo od posljedica tuberkuloze (sušice) 22. prosinca

1917. u bolnici za ratne invalide na Šalati u Zagrebu, star 30 godina.

Mato Gostrec, rođen u Sesevskim Selima, vojnik 13. topničke brigade, preminuo od posljedica tetanusa 24. travnja 1918. u bolnici u Celju (Slovenija), star 28 godina.

Župa Vugrovec

Bruno pl. Marochini, kapetan 38. topničke pukovnije, preminuo od posljedica upale pluća 20. prosinca 1914. u Beču, star 39 godina.

Franjo Pukšec, rođen u Kućilovini, vojnik, preminuo od posljedica ranjavanja 19. srpnja 1915. u bolnici u Krakovu, star 34 godine.

Janko Facković, rođen u Kućancu, ulaner 5. ulanske pukovnije, preminuo od posljedica tuberkuloze (sušice) 8. veljače 1916. u bolnici u Komoranu (Mađarska), star 24 godine.

Pavao Vrban, rođen u Đurđekovcu, vojnik, poginuo 24. srpnja 1916. na Istočnom bojištu (Rusija) gdje je i pokopan, star 28 godina.

Nikola Kasanda, rođen u Slatini (Vuger Selo), vojnik, preminuo u rujnu 1916. u bolnici u Sarajevu (BiH) gdje je i pokopan, star 38 godina.

Tomo Golub, rođen u Šimunčevcu, vodnik, preminuo 17. rujna 1916. u bolnici milosrdnih sestara u Zagrebu, star 40 godina.

Gabro Balog, rođen u Paruževini, vojnik 53. pješačke pukovnije, preminuo od posljedica tuberkuloze (sušice) 21. listopada 1916., star 25 godina.

Župa Moravče

Petar Nežić, rođen u Adamovcu, vojnik, poginuo 26. veljače 1915. na Istočnom bojištu (Rusija) gdje je i pokopan, star 36 godina.

Nikola Šimek, rođen u Crkvenoj Vesi (Moravče), vojnik, poginuo 3. srpnja 1915. u Srbiji, star 34 godine.

Petar Kašnjar, rođen u Gornjoj Glavnici, vojnik, poginuo 5. rujna 1915., star 42 godine.

Mato Keleminović, rođen u Adamovcu, vojnik, poginuo 8. rujna 1915. na Istočnom bojištu (grad Luck) gdje je i pokopan, star 36 godina.

Nikola Strugar, rođen u Crkvenoj Vesi (Moravče), vojnik, preminuo u bolnici u Beogradu 15. travnja 1916., star 26 godina.

Petar Filipčić, rođen u Adamovcu, vojnik, preminuo od posljedica tuberkuloze (sušice) 8. veljače 1917., star 19 godina.

Ivan Kralj, rođen u Glavnici, vojnik, preminuo 13. ožujka 1917. u zarobljeništvu u Italiji (Cagliari) gdje je i pokopan, star 42 godine.

Josip Hranjec, rođen u Lužanu, vojnik, preminuo 2. travnja 1917., star 36 godina.

Pavao Fotivec, rođen u Adamovcu, vojnik, preminuo 24. lipnja 1917., star 21 godinu.

Marko Škrapec, rođen u Crkvenoj Vesi (Moravče), vojnik, preminuo od posljedica malarije 7.

kolovoza 1917. u kužnoj bolnici u Slavonskom Brodu, star 21 godinu.

Ivan Strugar, rođen u Crkvenoj Vesi (Moravče), vojnik, preminuo od posljedica tuberkuloze (sušice) 18. prosinca 1917., star 40 godina.

Tomo Hermešćec, rođen u Adamovcu, vojnik, poginuo 27. svibnja 1918. na talijanskom bojištu gdje je i pokopan, star 31 godinu.

Mijo Kovačec, rođen u Lužanu, vojnik, preminuo 23. srpnja 1918., star 28 godina

Župa Cerje

Ljudevit Filipović, rođen u Sesevskom Krajevcu, vojnik, preminuo od posljedica tuberkuloze (sušice) 9. srpnja 1918., star 31 godinu.

Franjo Šikuten Antolec, rođen u Šašinovcu, vojnik, preminuo od posljedica tuberkuloze (sušice) 17. kolovoza 1918., star 26 godina.